

LITOWAĆ (150) *vb impf*

litować (133), **lutować** (17); litować *BartBydg, RejPs* (4), *LibLeg* (2), *RejJóz* (3), *RejKup* (2), *MurzHist* (5), *MurzNT, Diar, DiarDop, GliczKsiąż, LubPs* (2), *GroicPorz* (2), *RejWiz, KochZuz, RejZwierz, BibRadz* (5), *BielKron* (13), *OrzQuin, LeovPrzep, RejAp* (2), *GórnDworz* (3), *RejPos* (12), *BiałKat, HistLan* (4), *RejZwierz* (5), *BudBib* (3), *BiałKaz, CzechRozm* (2), *PaprPan* (5), *ModrzBaz* (2), *ModrzBazBud* (2), *KochPs* (3), *KochTr, CzechEp* (2), *KochEpit, WisznTr, KochSz* (2), *KochPieś* (2), *PudłFr, PaprUp, OstrEpit, LatHar, WujNT* (2), *SarnStat* (2), *SiebRozmyśl, KlonKr, CzahTr, GosłCast, PaxLiz* (4), *KlonWor*; lutować *BierEz* (3), *OpecŻyw, BierRozm, SeklWyzn, SeklKat, RejKupSekl* (2), *KochZg, MWilkHist, KlonŻal, Calep*; litować : lutować *FalZioł* (2:1), *Leop* (2:1), *ArtKanc* (10:2).

o oraz a jasne.

inf litować (14). ◇ *praes 1 sg* lituję (4). ◇ *2 sg* litujesz (2). ◇ *3 sg* lituje (11). ◇ *1 pl* lituj(e)my (2) *HistLan, Diar*, lutuj(e)m (1) *ArtKanc*. ◇ *2 pl* lutujecie (1). ◇ *3 pl* litują (10). ◇ *praet 1 sg m* litowałem, -m litowałam (6). ◇ *2 sg f* -ś litowała (2). ◇ *3 sg m* litował (17). ◇ *3 pl m pers* litowali (9). *subst* litowały (1). ◇ *fut 3 sg m* litować będzie (2) *PudłFr, SarnStat*, będzie lutowałam (1) *Leop*. ◇ *1 pl m pers* litować będzi(e)m (2) *BielKron, PaprUp*, litować będziemy (1) *BiałKat*. ◇ *imp 2 sg* lituj (10). ◇ *1 pl* litujemy (2). ◇ *2 pl* litujecie (4). ◇ *con 1 sg m* bych litowałam (1). ◇ *2 sg m* byś litowałam (1). ◇ *3 sg m* by litowałam (6). ◇ *1 pl m pers* byśmy litowali (4). ◇ *part praes act* litując (34), litując (2); -ąc : -ać *RejKupSekl* (1:1), *BibRadz* (1:1) [cf też LITUJĄCY].

Sł stp notuje, *Cn brak, Linde XVI – XVIII w.*

1. Okazywać litość, miłosierdzie, współczuć; *commiseri Modrz; miserescere Calep; misereri Vulg* (18) : *OpecŻyw* 132; Ale zwyciężyczą w ludu Ifraelskim nieodpuści/ y lutować fie niebędzie/ ábowiem nie ielth człowiekiem by miał litować [ut agat paenitentiam]. *Leop* 1.Reg 15/29; *BibRadz Eccli* 16/11; *Miseresco* – Załuję, lutuję. *Calep* 665b; *WujNT* 835 marg.

litować kogo, czego (9): *KochZuz* A4; *ModrzBaz* 58; Ty lituiefz krzywdy moiéy *KochPs* 12, 154, 162; *KochTr* 10; Oto ia/ którym twego niedawno litował Nieścześniecia [...]/ Teraz/ nagrodę słyżąc/ y poćiechy twoie/ O zacny Rádziwile/ y sam pióro sfoie Tobie gwóli odmieniam *KochEpit* A2; *ArtKanc* Q19v; *WujNT Iudae* 23.

litować z kim [= komu] (1): Czytelnik łáfkáwy [...] z dobrémi litować będzie/ że wiele ich y sřzod nocy/ y ná łóžkách włáwnych domá nie záváże sá bełpieczni. *SarnStat* 1315.

cum inf (1): á ielthi by co inśłego wyrozumiał semnie nielituy mię rowno z fwemi niewiernemi pokarác. *RejPs* 207.

W porównaniu (2): Iáko łáfkáwy óciec sýnów lituie/ Ták równie sfoich wiernych sług pan záłúie *KochPs* 154 [*idem*] *ArtKanc* Q19v.

W przeni [czego] (2) : Mych niewczálów lituią nocy nieprzełpáné: Lituią pełné gwiazdy *KochPieś* 29.

2. Martwić się, żalować, że coś się stało; oplakiwać; kajać się, wyrażać skruchę; *poenitere BartBydg* (30) : *Poenitere, lyvtovacz, zalovacz. BartBydg* 229b.

litować kogo, czego (21): *FalZiołUng* V 119; *RejPs* 51v [2 r.], 185; *RejJóz* A8; Ielthi co małz [bogaty] ítrawi ítobą/ á wyniłzczy cie/ á nie będzie lutował ciebie [non dolebit super te]. *Leop Eccli* 13/6;

RejZwierz 27; *BielKron* 245v, 298; *KochZg* A2; *RejPos* 29v, 30v; przebaczam wżytkiego/ Widząc że lituiemy wżyſcy głupſtwa ſwego. *HistLan* D2v, B4v; *KochSz* B4v, Cv; *ArtKanc* E15; *OstrEpit* A4; *CzahTr* G4v; *PaxLiz* Bv. Cf *litować kogo w czym*.

litować kogo w czym (1): ile ich/ wżyſcy cię miłuią/ Tylko ich bogów nieznaſz/ á w tym cię lituią. *GosłCast* 18.

Ze zdaniem przyczynowym i warunkowym [w tym z odpowiednikiem: tego (4); że (3), iż (2), jeśli (1)] (6): *Diar* 37; *Leop* 1.*Mach* 11/10; Tylko ábyś [...] litował tego ząwždy/ ieſlibyś obraził ſwięty Máyeſtat iego *RejPos* 328; *HistLan* D2v; *ArtKanc* H16v, M5.

Zwroty: »litować z płaczem« (2): *KochSz* B4v; Litowałem z płaczem wielkim ſkáżenia twego *ArtKanc* E15.

»z serca, sercem, serdecznie litować« (2:1:1): *Diar* 37; *HistLan* D2v; *ArtKanc* H16v; Co ieſt w tym iże Pánná teraz bárzo zbládlá/ Przez iáki ból ták prętko/ w vrodzie vpádlá. [...] IÁk ſie iey to przydáło bárzo ſię dziwuie/ Zwłáſzczá piękney vrody ſerdecznie lituię. *PaxLiz* Bv.

W przen [czego] (2) : *RejPos* 5; Záſloná ſię przetárglá/ ſkáły ſię pádály/ niewinney ſmierci iego wielce litowały *ArtKanc* D13.

3. Skąpić, oszczędzać, odmawiać, nie chcieć dać, wahać się poświęcić; chronić [w tym: z przeczeniem (97)] (102) :

litować kogo, czego (84): *SeklKat* O; Chocias był iuż zapomniáł dobrodzieyſtwa mego Iednak było litować przedſię ſzczęſcia ſwego *RejJóz* G8v, P5v; *RejKup* o2v, o6; *RejAp* 169 [2 r.]; *RejPos* 234v; *RejPosWiecz*³ 99; *RejZwierc* 247; *ModrzBaz* 101v; Iey wierne towarzyszki zemną iey záłuyicie/ Oſtátká dziś odſłuzyc tego nie lituyicie. *WisznTr* 8; O gdyby to kto obaczył/ co ten Pan vczynić raczył/ iż dla człowieká nędznego/ nie litował ciáłá ſwego. *ArtKanc* D8v, I3v; *PaxLiz* E4; *KlonWor* 16. Cf *Zwroty*.

cum inf (18): *MurzHist* A4v, N4; *BibRadz* I 10c marg; o co ſie ták ſtáráć ma żeby też w tym y ſzkody iákiey podiąć nie litował. *CzechRozm* 246v; Wízák co mamy dobrego/ wżyſtkoć to od niego/ Przecżże tego náſtáwić lutuiem dla nie⁸⁰? *ArtKanc* I20v, H18. Cf *Zwroty*.

W przeciwstawieniach: »nie litować ... (wy)dać (2), hojnie ſiać« (3): Niewierzyć ze on nas tak vmiłował/ ze ſwego iedinego ſyna nielutował/ ale y dał náſmierć ábyſmy wieczną ſmiercią niezgynęły *SeklKat* O; *RejPosWiecz*³ 99; Bo y oracz łákomy dla hoyney nádzieie/ Náſienia nie lituie/ lecz ie hojnie ſieie. *KlonWor* 16.

W charakterystycznych połączeniach: (nie) litować bostwa (4), chodaków, ciała (2), czowieczeńſtwa, dobr, drogi, dzieci, fortuny (2), ludu, mocy, nasienia, niewyspania, poſła, potrzeb, przyjaciół (2), ręki, syna (2), uczynności; (nie) litować cierpieć, naſtawić, opuſcić ziemię, podjąć ſzkody, poſłać syna, poſłuchać.

Zwroty: »gardła dać (a. położyć), gardła nie litować« [szyk zmienny] (13:3): *BierEz* S2; *MurzHist* G2v; *MurzNT* 61; *LubPs* gg6v; żadny náklad/ żadna nędzá nam nie będzie ciężka/ áni gardł ſwych lithować będziem/ ku wżelkiey pothrzebie twoiey dla rzeczypoſpolitey. *BielKron* 393, 75, 115v, 339v; iákobyſmy [...] przy tych trzech rzeczách/ gdyby tego byłá potrzebá/ krew ſwą róźláć/ y gardlá ſwé dáć nie litowali *OrzQuin* Hv; *RejPos* 4; *RejZwierc* 183; bo znas káždy ſwego Nigdy gárdlá litować

nie będzie/ dla twęgo. *PudłFr* 8; Nie lituiąc gárdłá fwęgo/ położyć dla Páná fwęgo/ z radością śmierci podięli *ArtKanc* O15, K19; *PaprUp* Fv; *SiebRozmysł* K2v.

»kosztu, majątności, płacej, skarbu, sumptu uczynić nie litować« [szyk zmienny] (4:2:1:1:1): Ten tedy táki Biskup/ Sokrates drugi/ miał ząwždy około łiebie zacne/ vczone/ y dzielne ludzi/ ná co kofztu/ áni łtáránia nie litował *GórnDworz* B7v, Y6; *RejPos* 309; *BiałKat* 153v; *RejZwierc* 247; *BiałKaz* Kv; *PaprPan* Iv; Tákże y łtany Wielk. X. Litewłkięgo, Roku 1569. korrekturę Praw łwych z takim vważeniem, y z takim łtáraniem pilnie byli przed łię wzięli, że też ná to sumptu wielkiego vczynić nie litowáli. *SarnStat* 57; *KlonKr* D2.

»krwie (dać) rozłać (a. wylać, a. przelać), krwie nie litować« [szyk zmienny] (5:2): A což dáleko więcey ten łwięty Pan á Krol niebá y zyemie Kryłtus zbáwiciel náłz/ ktory nie litował wylać krwie twoiey nadrozłzey dla tego dzyedzictwá fwęgo/ to iełł/ dla nas nędznych *LubPs* Z4; *BielKron* [332³]; *OrzQuin* Hv; *LeovPrzep* G2v; *RejPos* 347v; Ten im bowiém prawdziwie/ włzyłtko miał obiáwić: Wiárę pewną/ gruntowną/ y miłóść w nich łpráwić: By [...] Krwie/ gárdłá nielituiąc/ łwiat náuką zbáwili. *SiebRozmysł* K2v; *LatHar* 438.

»nakładu, nakładu czynić, náłóżyć nie litować« [szyk zmienny] (10:1:1): *FalZioł* +2; *LibLeg* 10/114; podiatem [!] łię tey pracei dla was y nakładu nie lutuiąc że^m wam dał ty Kxążky w drukarni wytłócić *RejKupSekl* a6, a2v; *MurzHist* A4; *BielKron* 213v, 223, 253v, 334v; *BiałKaz* Kv; *PaprPan* Ff4; *ModrzBazBud* ¶6v.

»niczego, żadnej rzeczy nie litować« (2:1): *BierEz* Qv; bo ych M. zadney rzeczy lytowacz niechczą, czimbi telko mogly łluschnie yey m. woly y potrzebie dołłicz vczynycz *LibLeg* 10/115v; *DiarDop* 110.

»nie litować utracić pieniędzy, pieniędzy« [szyk zmienny] (1:1): *GórnDworz* Ii7v; Nie lituy vtrácić pieniędzy [*Perde pecuniam Vulg*] dla brátá y przyiácielá *BudBib Eccli* 29/13.

»prace(j), prace czynić nie litować« [szyk zmienny] (22:1): *FalZioł* +2, *GliczKsiąż* A2; *GroicPorz* B3v, C3; *RejWiz* 5; *BibRadz* *5, II 34c marg; á towarzýłtwo łnimi według náuki piłmá łwiętego chce przyiáć/ nielituiąc ku ich potrzebie żadnego nakłádu fwęgo/ y prace łwey czýnić/ dla miłóści łłowá Bożęgo y rzeczy náłzey połpolitey *BielKron* 213v, 333v, 334v, Mmmm2; *GórnDworz* Y6; *RejPos* 4, 204, 221v, 299v; *HistLan* Ev; *RejZwierc* 183 [2 r.]; Nie lutuymyłz łwoiey prace. *MWilkHist* C; *CzechEp* 321; Owa w łbitwie y w łpokoiu/ domá y w łpotrzebie/ Nie lutuięćie prac/ dźięći/ dólbr/ y łámi łiebie. *KlonŻal* A2v; *PaxLiz* B4v.

»nie litować (sam) łiebie« (5): *BierEz* O2v; *BierRozm* 25; TE tu zacne panięćá mamy ku potrzebie/ Miłuiąc oyczýznę łwá nie lituią łiebie *PaprPan* Dv; *KlonŻal* A2v; Gołćie łię Bogu oddáli/ włzyłcy wielcy y też máli/ nie lituyćielz w łthym łiebie/ łtoiácy przy ięgo łłowie *ArtKanc* O3v.

»nie litować łrudnołći, pilnołći, łstarania« [szyk zmienny] (4:2:2): *RejWiz* 5; *BibRadz* *5; Czo kiedy łie łłtáło/ dopiero łym więcey włłowáć poczał/ nielituiąc pracey/ łtáránia/ kofztu/ áby iá łobie vczynił przychýlną *GórnDworz* Y6, B7v; *RejPos* 309; *RejZwierc* 183 [2 r.]; *BudBib* b3.

»zdrowia, zdrowia utracić nie litować« [szyk zmienny] (12:1): *SeklWyzn* 3v; á niechay ćię Pan Bog włzem łdobrem vbogáći iżełł nie litowála zdrowia [*non perpecisti animae Vulg*] twoiego dla vłthrapienia národu náłżęgo *BibRadz Iudith* 13/25; y máiętnołći/ zdrowia/ łfortun/ przyiáćiól lithowáć nie bęđziemy dla Páná *BiałKat* 153v; *RejZwierc* 183; *BudBib Iudith* 13/25; *CzechRozm* 245v; łák ten

fkoro obaczył krzywdę brátá fwego/ Zdrowia nic nie litował nakłádu wielkiego. *PaprPan* Ff4, Iv, L3v, Hh4; *CzechEp* 337; á iz dla miłóści iego krwie y zdrowia nie litowáli/ przeto też z Pánem Chrystufem niefkończoney rádości vzywáią. *LatHar* 438; *PaxLiz* ktv.

»nie litować (ostatka) żywota« [szyk zmienny] (2): *MurzHist* C3; iściebych nielitował oštátká żywotá/ przekłádáiąc to naświétłze Pińanie *ModrzBazBud* ¶6.

Synonim: 1., 2., 3. *żałować*.

Formacje współrdzenne: *litować się, nalitować się, polutować, przylutować, rozlitować się, ulutować, ulitować się, zlutować, zlitować się.*

Cf **LITOWANIE, LITUJĄCY**

MM